

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.13>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 251-259

**AHMET ACAR (1948), AMEL VE İTİKAT MEZHEPLERİ HAKKINDA,
İSTANBUL, ŞAKA MATBAASI**

Ramazan TARİK *

Bu çalışmada, Bitlis Kadılarından Ahmet Acar tarafından yazılan *Amel ve İtikat Mezhepleri Hakkında* adlı eserin, 1948 yılında Şaka Matbaası tarafından neşredilen nüshasının tanıtım ve değerlendirmesi yapılmıştır. Müellif hakkında bilinen tek husus,

Bitlis'te bir dönem kadı olarak görev yapmasıdır. Müellif söz konusu eseri, yetmiş yedi yaşında iken kaleme alıp tamamladığını çalışmanın sonunda zikretmektedir. Salnamelerde, Bitlis'te görev yapan kadılar listesinde Ahmet ismiyle birçok kadı bulunmasına rağmen müellife dair ayırt edici bir bilgiye ulaşılamamıştır.²

Eser, otuz iki sayfadan müteşekkil bir risale tarzında kaleme alınmış ve gündemdeki özellikle dine dair meseleleri ihtiva etmektedir. Eserin içindekiler kısmı bulunmamakla birlikte aynı zamanda eserde konu başlıkları da mevcut değildir. Metin içerisinde konular ya paragraf ya da yıldız yöntemi ile ayrılmıştır. Bu hususun, eserin kayıtlara geçememesine ve zor mütalaa edilmesine neden olduğu söylenebilir. Müellifin sadece şahsı ile alakalı değil aynı zamanda yazdığı bu eser ile ilgili olarak da bugüne kadar hiçbir kaynakta veri bulunmamakla birlikte hâlihazırda sadece

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-1912-6610, E-mail: tarik642@hotmail.com.

² Eralp Yaşar Azap, *Bitlis Salnameleri-Devlet-Vilayet-Maarif*, İstanbul. Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı (BETAV), 2017, ss. 116-122.

nadir kitap satan sahaflarda ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³

Eserde başlıklandırma yapılmadığı için tarafımızca öncelikle konu merkezli bir tasnif ve başlıklandırma yapılmıştır. Buna göre eserde işlenen konular, otuz beş başlık altında toplanmıştır:

- 1- Eserin yazılış amacı,
- 2- Geçmişten günümüze ictihad olgusu ve müctehidler bahsi,
- 3- Müctehid olabilmenin asgari ölçütleri,
- 4- Asr-ı Saâdetten günümüze bir müctehidin zuhur etmemesi üzerine,
- 5- İctihadın gerekliliği ve yeni bir müctehidin zuhuru üzerine tartışma
- 6- İctihad beklentisi ve bu bağlamda neşredilen eserler,
- 7- Marifetullah bahsi,
- 8- İman-tasdik ilişkisi,
- 9- İmanın mahiyeti ve usulü,
- 10- Allah'ın varlığının mahiyeti ve hakikati,
- 11- Toplumda kullanılan “Allah Baba” ifadesi ve bu konuda yanlış bilinen hususlar,
- 12- Cehalet ve İslam ümmetinin içinde bulunduğu durum,
- 13- Cahil vaiz ve bidat söylemi,
- 14- Nafile namazları ve hükmü üzerine,
- 15- Müslümanlar arasında ortaya çıkan bidatler,
- 16- Peygamberler bahsi,
- 17- Veliler bahsi ve evliyalarla ilgili anlatılan yanlış örnekler,
- 18- Keramet-i evliya bahsi,
- 19- Ulemanın azlığı ve dinin inkırazı meselesi,
- 20- İbn Kemâl Paşa'nın İslam ulemasına vasiyeti
 - a. 73 Fırka bahsi.
- 21- İbn Kemâl Paşa hakkında,
- 22- 72 Bâtıl fırka hakkında,

³ Kayıt için bkz. <http://ktp.isam.org.tr/ktp/yerbul.php?&idno=7761&ele=%3D&wYazarlar=ahmet+acar>. (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

- 23- Ehli Sünnetin mahiyeti,
- 24- Mutezile Fırkası,
- 25- Ehli Sünnetin sıfatı,
- 26- Ehli Sünnet uleması olan şeyhlerin nerede doğdukları meselesi,
- 27- Fikhî, fûrû' ve amelî mezheplerin sayısı,
- 28- İmâm Azam Ebû Hanîfe hakkında,
- 29- Diğer fikhî mezhepleri kabul etmenin hükmü,
- 30- İmâm Azam'ın tebeu't-tâbiîn kabul edilmesi meselesi,
- 31- Sahabenin mezhebi meselesi ve onlara tabi olma hakkında,
- 32- Tâbiûn dönemi müctehidler ve onlara tabi olma hakkında,
- 33- Sorular
 - a. Meleklerin isyanı meselesi,
 - b. Peygamberlerin küfrü ve günahının olup olmayacağı hakkında,
 - c. Hristiyanların küfrü meselesi,
 - d. Gayr-i Müslimlerin imanı meselesi.
- 34- İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin dini ve ilmî mahiyeti.

Eserde ele alınan her bir konu veya başlık, en az bir-iki paragraf en fazla bir sayfayı aşmayacak şekilde ele alınmıştır.

Müellif eserin mukaddimesinden önce, ilk sayfada Arapça bir duaya yer vermiştir.⁴ Mukaddimeye hamd ve senâ ile mukaddimeye başlayan müellif, daha sonra eserin yazılma sebebine değinmiştir. Buna göre eser, yazar ile bir grubun hususi bir mecliste sohbet esnasında, kendisine Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'in ne olduğu, mahiyeti ve dini durumu hakkında bir soru sorulmuştur. Acar, kendisine sorulan söz konusu soruyu etrafındakilere sorduğunda herkesin cevap vermektan imtina' etmesi ve o dönemde özellikle Ehli Sünnet akidesi ile bağdaşmayan birçok görüşün Ehli Sünnete ilave edilmeye çalışılması sebebiyle üzülmesi üzerine risale tarzındaki bu eseri kaleme almıştır. Eserin en önemli özelliği, hem kendisine sorulan sorulara yer vermiş hem de sorulması muhtemel soruları kendisi sormak ve cevaplamak suretiyle soru cevap tarzında yazılmış olmasıdır.

Acar'a göre, hicrî ikinci asrın neredeyse ortalarına kadar büyük müctehid ve mezhep imâmalarının yaşadığını ve Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki şer'i meseleleri ortaya çıkararak

⁴ Duanın Arapça metnine, eserin ilgili kısmı değerlendirilirken yer verilecektir.

şeriatın binasını genişlettiğini, hicrî beşinci asra kadar da müctehid ve kıyas ehli kabul edilen diğer büyük âlimler, âsâr-ı eslâfî şerh etmişlerdir. Özellikle bu asırdan sonra İslam dünyası her ne kadar büyük müctehid âlimlerden mahrum kalmış olsa da bu süreçte her mezhepten önemli âlimler de yetişmiştir.

Eserin mukaddimesinde müctehid kavramına genişçe yer veren müellif, özellikle müctehidin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Buna göre büyük müctehidlerin tamamı bütün İslâmî ilimlere vakıftılar. Müctehid olabilmek için bütün fıkıh kitaplarına vakıf olmak durumundadır. Veya en azından İmâm Muhammed (ö. 189/805)'in iki ciltten oluşan “*Mebсут*” adlı eserini ezbere bilmek zorundadır. Bu şartları sağlayan bir kişi, İslam ümmeti arasında ortaya çıkan herhangi bir şer’i hadise ile alakalı fıkıh kitaplarında fetva veya hüküm olmadığı durumlarda İmâm Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767)'nin ictihad esaslarını takip ederek ictihad edebilir. Hicrî 230/845 tarihinden beri bir müctehid zuhur etmediği halde, her asırdaki birçok büyük âlimler, müctehitlerin eserlerini ve bütün ahkâm-ı İslâmiyeyi İslam ümmetine tefhim ve telkin etmişlerdir. Bu süreç, geçmişten bugüne kadar devam ettiği gibi kıyamete kadar da devam edecektir (s. 4).

Müellif, müctehidlerle ilgili bahsi ifade ederken, ictihadın kapısı açık olduğuna göre, geçmişten bugüne kadar imkân dâhilinde niçin bir müctehidin çıkmadığı sorusunu sormaktadır. Bu soruya, imkân unsurunun hayata geçirilmesinde kulların bir dahlinin olmadığı, kulların kendi himmet ve gayretiyle mümkün olmadığından hiçbir kişinin müctehid makamına nail olamayacağı ve Cenab-ı Allah'ın İslam dininin yayılması ve ilelebet yaşaması için ancak zamanın ihtiyaçlarına göre âlimler gönderdiği şeklinde cevap vermiştir.

Yazar, o dönemde, ictihad ve müctehid gibi önemli meselelerin şerâit-i şer’iyyesini ve önemini bilmeyen bazı gençlerin, ictihadın gerekliliği ve Kur’an’dan bazı yeni hükümler çıkaracak bir müctehidin İstanbul’a geldiğinden bahsettiklerine şahit olduğunu ifade etmektedir. Ancak müellif, gençlerin iğfal ve ifsat edildiklerini ileri sürerek meşrutiyet döneminde de benzer uygulamaların olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü meşrutiyet döneminde Kazan Müftüsü Mûsâ Cârullah Bigiyef (ö. 1949)'in müctehid olduğu ifade edilmiş hatta bu konuda risaleler neşredilmiş, Bigiyef’in yeni ictihadlar yaparak eski ictihad ve icmalara son vereceği dile getirilmiştir. Bigiyef, fıkıh kitaplarını tenkit etmiş, kelim

âlimlerini hiçe saymıştır. Hatta İstanbul gazeteleri, bu sayede bir yenilenme ortaya çıkarak eskilerin ortadan kaldırılacağı müjdesini vermiştir. Müellif, aradan 40 yıl geçmesine rağmen söz konusu yenilenmenin gerçekleşmediğini dile getirerek, yenilik ve ilerleme bekleyenlerin beklediklerine nail olamadıklarını ifade etmiştir (s. 5).

Müellif, İslam'ın mahiyetine ve hakikatine vakıf olmayan gençlerin, din aleyhinde ortaya çıkan akım ve cereyanlara kapıldıklarını ifade etmiş hatta bunları birer suikast olarak nitelendirmiştir. Ancak, bu suikastlar, Kur'an ve şeriatın aleyhine olan cereyanlar olduğunda Hz. Peygamber (sav)'in, “*şeriatim kıyamete kadar bâkîdir*” buyruğu gereğince amaçlarına ulaşamayacaklardır. Ayrıca Kur'an ve İslam'a karşı yapılan suikastların hüsrana mahkûm olduğu yine bu konu sonunda zikredilmiştir (s. 6).

Müellif, eserinde ictihad-müctehid meselesinden sonra kelim-akaid konularına yer vermiştir. Bu bağlamda marifetullah, iman-tasdik, imanın usul ve mahiyeti, Allah'ın varlığının mahiyeti ve hakikati, toplumda Allah ile ilgili sıkça söylenen “*Allah Baba*” kavramına dair yanlışlıklar, cehalet ve İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu geleneksel Ehli Sünnet bakış açısıyla ele alıp değerlendirmiştir (s. 9).

Yazar, cehalet ile ilgili hususları paylaştıktan sonra eserinde, cahil bir vaizin ortaya çıktığını ve toplumda fıkıh kitaplarında yer almayan bazı hususlara dair bidatler ortaya çıkarmaya çalıştığını, dinde yeri olmayan yeni namazlar uydurduğunu ve bu uydurduğu hususları da çevresindeki cahil insanlara kabul ettirdiğini dile getirerek özellikle bu cahil vaizle karşılaşması durumunda ona fıkıh kitaplarının tamamı İmâm Azam Ebû Hanîfe ve diğer müctehidlerin Kur'an ve hadislere dayalı ictihadları ile oluşan ahkâm ve taatten oluştuğunu, söz konusu uydurma fiillerini hangi cesaretle ibadetler arasında sokmaya çalıştığını soracağını biraz da sert bir tavır ile ifade etmiştir. Özellikle toplumda nafîle namazlar konusunda bidatler oluşturulmaya çalışıldığının altını çizen Acar, nafîle namazları cemaatle kılmakta kerâhati tahrîmiyye olduğunu ifade etmiştir. Bunun aksini iddia eden veya icra edenlerin ise büyük sorumluluk altına girdiğini zikretmiştir. Eserin bu kısmında özellikle başta nafîle ibadetler olmak üzere özellikle sevap kazanma maksadıyla yapılan ve sonradan zuhur eden ücretle Kur'an okumak, zikir, dua, teşbîh, tehlîl, salât-ü selâm gibi ve yine ölen kişinin üç, yedi ve kırkıncı gününde hatta sene-i devriyesinde veresi tarafından

ziyafet verilmesi gibi bir takım bidatler ortaya çıktığını ileri süren yazar bu bağlamda ve düşünce doğrultusunda yapılan ibadetlerin bidat hükmünde olduğuna işaret etmiştir (s. 11).

Müellifin sırayla değindiği meseleler vardır ki özellikle bidat başlığı altında değerlendirilen ve eleştirilen hususlardır. Bu bağlamda öncelikle Peygamber ailelerine özellikle evlat ve ecdatlarının namus ve şerefine hanel getirecek türde ifadelerden uzak durulması gerektiğini ifade etmektedir. Yine eserinde çokça zikrettiği vaizin insanları yanlış yönlendirdiği bir diğer hatasına temas etmektedir. Buna göre vaizin demesiyle bir veli on yedi yılda bir ekmek yemekte, bir kez abdestini bozmakta ve asla uyumamaktadır. Müellifimiz bu bahiste özellikle keramet-i evliyanın hak olduğunu ancak bunun belli bir hududu olduğunu ve bu durumun Ehli Sünnet uleması tarafından akâid ilminde genel çerçevesinin belirlendiğini ifade etmiştir (s. 13).

Acar'ın temas ettiği bir diğer mesele, “*Risâle-i Münîre*” adlı eserin müellifi ve aynı zamanda Sultân Selîm'in hocası olan İbn Kemâl Paşa (Kemalpaşazâde) (ö. 1534)'nın vasiyetine ve bu vasiyeti neden yaptığina değinmiştir. Özellikle yetmiş üç fırka hadisinde geçen yetmiş iki fırkaya mensup fâsikların ümmeti zehirleyen eserlerinden kurtarmak ve Ümmet-i Muhammedi yanlış yola sapmaktan korumak amacıyla bu vasiyeti kaleme almıştır. Yetmiş üç fırka hadisi ile bağlantılı olarak özellikle kurtuluşa eren fırka olarak kabul edilen yetmiş üçüncü fırkaya temas etmiş ve bu firkanın Hz. Peygamber (sav)'in sahabelerine anlattığı ve İslam akidesi ile mutekit olan Müslümanları ifade etmektedir. Yazar şükrederek kendisinin de bu fırkaya mensup olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Yine kurtuluşa eren fırka meselesi ile ilişkin olarak Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'in mahiyetine değinmiştir. Buna göre Ehli Sünnet ve'l-Cemâat kavramındaki cemaatten maksat ashab-ı kirâm'dır. Ehil kelimesinden murada ise İmâm Maturîdî (ö. 333/944) ve İmâm Eş'arî (ö. 324/935-36)'dir (s. 18).

Hz. Peygamber (sav)'in vefatından üç asır sonra ortaya çıkan Mutezile, eserde işlenen bir diğer konudur. Özellikle Eş'arî'nin Hz. Peygamber (sav) ile rüyasında yaşadığı bir hadise sonrası hocası Ebû Alî el-Cübbâî (ö. 303/916) ile arasında geçen meşhur üç soruyu sorarak Mu'tezile'den ayrılış sürecini ele almıştır (s. 20). Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'in sıfatları meselesinde ise, bu mezhebin kat'i surette hak ve doğru olduğunu, bu mezhebe muhalif olan yetmiş iki firkanın inançlarının ise batıl olduğunu ifade etmiştir. Bu mezhep imâmalarının

meşhur olduğu yerler hususunda ise özellikle Maveraünnehir bölgesinde İmâm Maturîdî'nin; Horasan, Irak, Şam ve diğer bölgelerde de İmâm Eş'arî'nin meşhur olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ehli Sünnet'in bu iki imâmının yetmiş üç meselede birbirine muhalefet ettiği ancak bunca muhalefete rağmen asla birbirlerini bidat ve dalalet ile itham etmediklerini söylemiştir. Bu bahis sonunda her iki imâmın da doğum tarihi ve yeri ile vefat tarihi hakkında kısaca bilgiler vermiştir (s. 21).

Acar, amel-fürû'da kaç mezhep vardır sorusuna on sekiz mezhebin aslında var olduğunu ancak zaman içerisinde özellikle İmâm Azam Ebû Hanîfe'den önceki müctehidlerin eserlerinin kaleme alınamadığından dolayı on dört tanesinin kaybolduğunu ve geriye de bugünkü haliyle amelde dört mezhep bulunduğunu ifade etmiştir. Bu arada kendisinin de Hanefî mezhebine bağlı olduğunu bizzat vurgulamıştır. Bu dört fıkıh mezhebinin hangisinin hak olduğu sorusuna ise hem Hanefî mezhebinin savab olduğunu ancak hataya da ihtimalinin olduğunu; Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin ise hata olduğunu ancak savab ihtimalinin olduğunu da söyleyerek Hanefî mezhebinin mezhepler arasındaki yerini ortaya koymuştur. Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'ın tanımını ile başlayan bu konu, sorulara halinde devam etmiş ve İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin, hangi dönemde yaşadığı, tâbiûn döneminde yaşamış olmasına rağmen tebeu't-tâbiîn kabul edildiği ve yaşadığı dönemdeki müctehidlerle olan ilişkisine değinmiştir. Ayrıca eserin geri kalan kısmında İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin meleklerin isyan edip etmediği, Peygamberlerde küfür ve günahın sadır olup olmadığını, Hristiyanların küfrü meselesi, Allah'ın niçin gayri müslimlerin imanını dilemediği gibi meseleleri soru-cevap şeklinde ele almıştır. Ayrıca bu kısımda bir duadan bahsedilmektedir ki bu duayı sabah akşam herhangi bir Müslümanın okuması durumunda Allah'ın azabından kurtulacağı ifade edilmiştir (s. 31).⁵ Eserin son kısmı ise dini ve ilmi mahiyeti başta olmak üzere tamamen İmâm Azam Ebû Hanîfe'ye tahsis edilmiştir. Ayrıca bu kısımda Ebû Hanîfe'nin hayatından kesitlere yer verilmiştir (s. 32).

Eser, kapsam itibariyle bakıldığında hacim yönünden az olsa da içerik açısından fıkıh ve mezheplerle ilgili önemli konulara temas etmektedir. Özellikle yazıldığı dönemdeki toplumda var olan dini algı hakkında kayda değer bilgiler vermektedir. Özellikle bahsedilen konular XX. asrın başları olunca özellikle bu alanı çalışanlar tarafından dikkat çekici bir hal almaktadır. Eserin dili anlaşılır olmakla birlikte yazarın kadı olmasından hareketle özellikle

⁵ Söz konusu duanın Arapça metnine ekte yer verilecektir.

itham eden bir dil kullandığı görülmektedir. Eserin basım tarihinden yola çıkıldığında ve çalışma içerisinde Musa Cârullah'ın İstanbul'a gelişinden bahsetmesi göz önünde bulundurulursa, bu eser en erken 1947'de yazılmış olmalıdır. Zira Cârullah'ın İstanbul'a ilk gelişi eğitim amaçlı iken ikinci gelişi 1947'de tedavi amaçlıdır. Bu tarihte bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'dan ayrılmıştır.⁶ Acar, eserini yetmiş yedi yaşında kaleme aldığını çalışmanın sonunda zikretmektedir. Buradan hareketle müellifin doğum tarihi ile ilgili yaklaşık bir tarihe de ulaşmak mümkündür. Yine Acar'ın kendi mezbebi ile ilgili verdiği bilgilerden hareketle Bitlisli olmadığı da ortadadır. İşte bu çalışmamız, Bitlis Sâbık Kadısı olarak bilinen Ahmet Acar tarafından kaleme alınan eseri gün yüzüne çıkarmak ve okuyucu ile buluşturmak ve tanıştırmak amacıyla yapılmıştır. Ancak burada aydınlatılması gereken bazı hususlar mevcuttur. Öncelikle müellif Acar ile ilgili tam olarak bütün bilgiler ortaya çıkarılmalıdır. Aslen nereli olduğu, hangi yıllarda Bitlis kadısı olarak görev yaptığı ve buna benzer başka çalışmalarının mevcudiyeti tespit edilmelidir. Bunun için de konuyla ilgili farklı bilimsel çalışmaların yapılması gerektiği aşikârdır. Yazım tarihi ve eserde verilen ipuçlarından hareketle ulaşılan bazı muhtemel bilgilerin yeni çalışmalar sayesinde bilgilerin teyit edilmesi ve sağlaştırılması gerekmektedir. Bu bakımdan bu çalışmanın, müellif hakkında bilimsel çalışmalara katkı sunması açısından bir giriş çalışması olmasını umuyoruz. Acar'ın bu eseri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınmış olması, kaleme alındığı dönemdeki toplumun din algısı ve anlayışı hakkında bilgiler vermesi bakımından İslam Mezhepleri Tarihi alanı için önemli bir kazanımdır.

KAYNAKÇA

Acar, Ahmet. *Amel ve İtikat Mezhepleri Hakkında*, Şaka Matbaası, İstanbul 1948.

Azap, Eralp Yaşar. *Bitlis Salnameleri-Devlet-Vilayet-Maarif*, Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı (BETAV), İstanbul 2017.

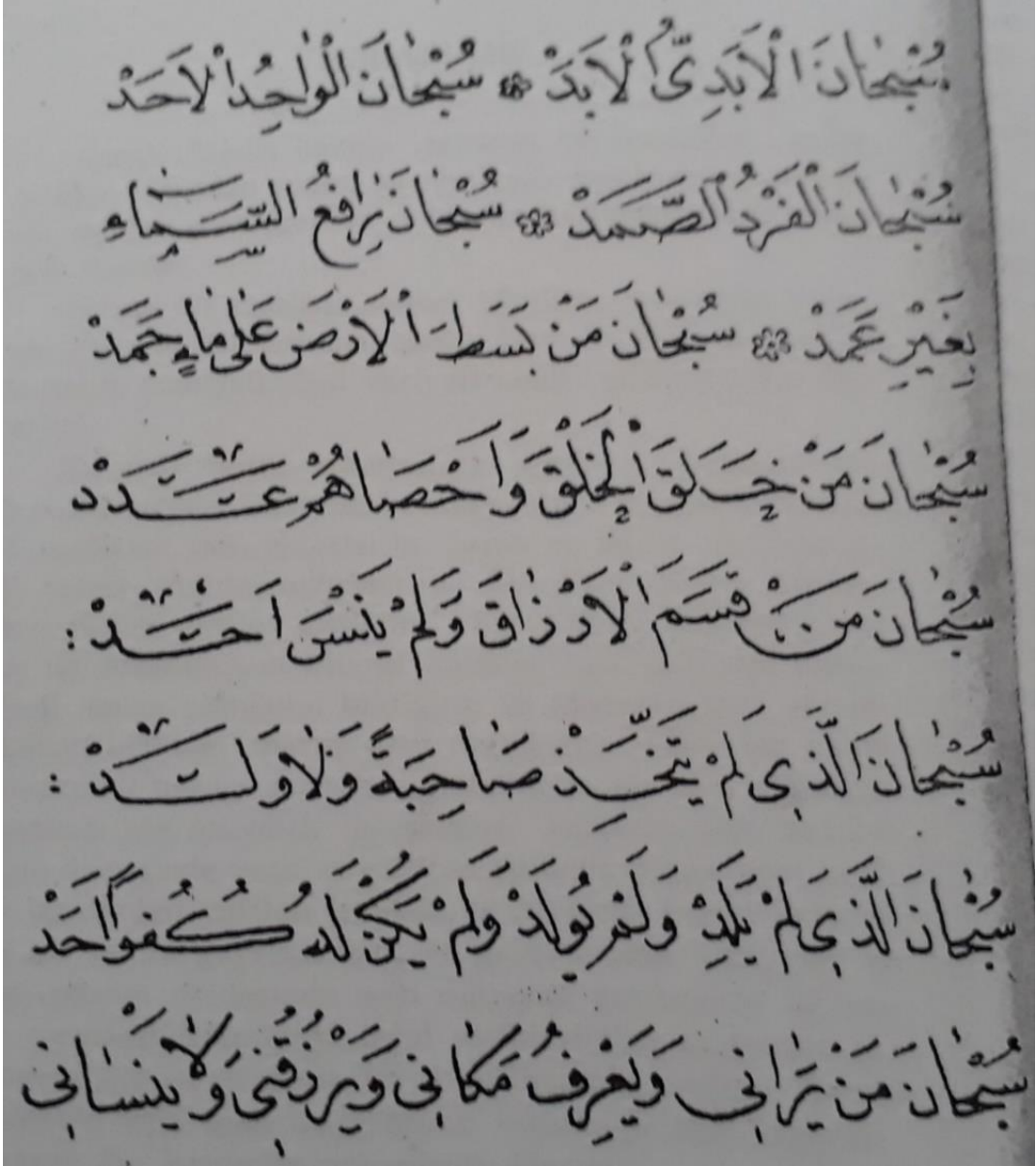
<http://ktp.isam.org.tr/ktp/yerbul.php?&idno=7761&ele=%3D&wYazarlar=ahmet+acar>.

(Erişim Tarihi: 06.05.2021).

⁶ Ahmet Kanlıdere, "Mûsâ Cârullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, s. 214-215.

Kanlıdere, Ahmet. "Mûsâ Cârullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/214-216, TDV Yayınları, İstanbul 2006.

EK:

Resim: Eserin 31. sayfasında geçen duanın Arapça metni.